

I.

AZ ENGESZTELÉS
GONDOLATA
A SZENTÍRÁSBAN,
A SZENTHAGYOMÁNYBAN ÉS A
MAGYAR TÖRTÉNELEMBEN

I. BEVEZETÉS

E kötet célja papok, teológusok, teológiában jártas személyek számára is elfogadhatóan megfogalmazni az engesztelés mibenlétét. Tisztázni szeretné az engeszteléssel kapcsolatos félreértéseket, félreértelmezéseket, hogy a megváltás lényegét kifejező, hitünk központi magvát alkotó, de a mai teológiába peremre szorult, méltatlanul mellőzött engesztelés lelkesége, amelyet „a kicsinyek” közül sokan gyakorolnak („Áldalak téged, Atyám, mennynek és földnek Istene, hogy elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak elől, de feltártad a kicsinyeknek” (Mt 11,25; Lk 10,21), újra az őt megillető központi helyre kerülhessen.

Mi nem a célja a kötetnek? Nem kívánja az engesztelés teológiájának a leírását, szisztematikus tárgyalását adni. Nem kívánja a különféle megváltáselméleteket tárgyalni és értékelni. Nem kíván dogmatikailag nyitott, vagy vitatott kérdéseket megválaszolni. Nem kívánja az engesztelés témáját a mai

teológiai irányzatok gondolatvilágába sem beilleszteni, amelyek még nem állták ki az idők próbáját. Az Egyház 2000 éves hitébe viszont be akarja illeszteni. Fő célkitűzése, hogy azt mutassa be, hogy az engesztelés mentőöve, amelyet Isten ma is felkínál az annyi veszélynek kitett emberiségnek, beleilleszkedik a hivatalos kinyilatkoztatásba, és az Egyház hitébe.

Milyen eszközökkel akarja a célt elérni? A Szentírás engesztelésre vonatkozó kijelentéseinek az elemzésével, az egyházi tanítóhivatali megnyilatkozások bemutatásával (A Katolikus Egyház Katekizmusa, miseszövegek, liturgikus imádságok, XI. Pius pápa enciklikája, XVI. Benedek pápa gondolatai, magyar főpásztori körlevelek bemutatása). Több oldalról szeretné a kötet ezt a célt megközelíteni. Köznyelvi értelmezésből kiindulva, az engeszteléssel kapcsolatos ájtatossági formák bemutatásával, az egyház mai liturgiájában használt megfogalmazások felmutatásával, az engesztelés kultusztörténetének, és a magyar történelemben játszott szerepének a bemutatásával.

Az engesztelés témája mostohagyermeknek számít a teológiában. Inkább csak dogmatikakönyvekben tárgyalták a különféle megváltáselméletekkel kapcsolatban. Ez utóbbinak köszönhető például az, hogy hitünknek ez a központi magva negatív módon rögzült az átlagteológiát végzettek tudatában. Az engesztelésről leegyszerűsítve – többnyire még papok tudatában is – az él, hogy az a „haragvó Isten kiengesztelése”. Ez is a tartalmához tartozik, de majd látni fogjuk hogyan. Az engesztelés fogalma, spiritualitása azonban ennél sokkal tágabb, más tartalmak is hozzá tartoznak.

Arról kevés szó esett idáig – vagy legalábbis nem terjedt el a teológiai köztudatban –, hogy az Egyház és annak tagjai, mint Krisztus misztikus testének a tagjai, is engesztelhetnek, részt vehetnek Jézus megváltói tevékenységében, amelyet ezzel a szóval is ki lehet fejezni, hogy „engesztelés”, ahogyan ezt teszi is sok helyen a Szentírás, a Katolikus Egyház Katekizmusa és az egyház liturgikus szövegei. Az egyház 2000 éves gyakorlatában azonban végig ott volt az engesztelés. Ezt látni fogjuk az Engesztelés kultusztörténete c. fejezetben (I. 3.).

Van két akadály, amely megnehezíti a mai ember számára az engesztelés gondolatának és gyakorlatának az elfogadását. Ezekről később részletesen is olvashatunk e kötetben, de itt a bevezetőben is fontos ezek kiemelése.

Az egyik a haragvó Istennek a képe. Vagy más fogalmazásban az a téves vélekedés, hogy „Isten egy haragvó öregúr, akit folyton engesztelni kell.” A köznapi és a bibliai szóhasználat (I. 4.) c. fejezet magyarázza a Bibliában is megtalálható antropomorf fogalmakat, válaszol az Istenben lévő haraggal kapcsolatos téves elképzelésekre, nehézségekre.

A másik akadály, amelyen papok is gyakran fennakadnak Pál apostolnak az a kijelentése, hogy „kiegészítem, ami Krisztus szenvedéséből még hiányzik”. Ez különösen a protestáns teológia követőit zavarja, amely Krisztus egyedüli üdvözítő voltát hangsúlyozza. A kérdéses Szent Pál idézet pontosan így hangzik: „Örömmel szenvedek értetek, és testemben kiegészítem, ami Krisztus szenvedéséből hiányzik, testének, az Egyháznak javára” (Kol 1,24). XI. Pius pápának a Jézus Szíve tiszteletről (egyben az engesztelésről) kiadott enciklikája (Misericordissimus Deus), amely 1928. május 8-i keltezéssel jelent meg, Szent Ágostont idézi: „Krisztus mindent elszenvedett, amit szenvednie kellett; semmi sem hiányzik a szenvedés mértékéből. Tehát befejeződött a szenvedés. De csak a fejben. Fennmaradt még a szenvedés a testben.” Érti ezen Krisztus misztikus testét, a keresztényeket.

Az engesztelés eszerint a Jézussal való együtt szenvedés, de nem a szenvedésen van a hangsúly, hanem a Krisztussal való egységen, a vele való azonosuláson, az Ő példájára a Mennyei Atyának való engedelmisségen, önátadáson, mindennek a saját életünkben való utánzásán. A később részletesen is bemutatásra kerülő enciklika ezt így fogalmazza. Az igazi főpap maga Krisztus, akivel mi, keresztények egy testet alkotunk: Ő a fő, mi pedig az ő teste, egyenként és együttesen is az ő tagjai vagyunk. Az önfelajánlás éppen ennek a tudatosítása, hogy Krisztus a fő, mi pedig a tagjai. Az önfelajánlás Krisztus áldozatával való egyesülés. Ennek legfontosabb mozzanata a helytelen önszeretet feláldozása. Az enciklika szó szerint így fogalmaz: *„Minél tökéletesebben megfelel a magunk fölajánlása és föláldozása Krisztus áldozatának, azaz minél jobban föláldozzuk az önszeretetet és vágyainkat, s testünket megfeszítjük azzal a titokzatos keresztre feszítéssel, amelyről az apostol beszél, a könyörgésnek és engesztelésnek annál bővebb gyümölcseit nyerjük el magunk és mások számára.” Ennek a vele való egységnek a megvalósulását maga Jézus kérte az Atyától halála előtt: »Én öbennük és Te Énbennem, hogy tökéletesen eggyé legyenek.« (Jn 17,23)».*

XVI. Benedek pápa kedvenc kifejezése a „bevon”. Isten bevon minket a megváltás művébe. Erről szól az engesztelés. Krisztus páratlan és helyettesíthetetlen megváltói szerepe kétségbevonhatatlan. Amikor a keresztények engesztelő szerepére hangsúly kerül ebben a kötetben, az nem jelentheti Jézus egyedüli megváltói szerepének a kétségbevonását. A keresztény élet Isten és az ember együttműködése, a kegyelem és az emberi szabadakarat együttes műve. Ki-ké életkorának, tapasztalatainak függvényében hol az egyiket, hol a másikat hangsúlyozza jobban. De ebben az együttműködésben egyértelműen Isten a főszereplő, az ember csak mellékszereplő lehet.

Mivel ez a kötet nem az engesztelés témájának egy szisztematikus tárgyalása, hanem egy gyűjteményes kiadás – az itt szereplő írások többsége más-más alkalommal elhangzott előadás – ezért elkerülhetetlen, hogy ismétlések legyenek bennük. Nem törekedtünk a kötetbe rendezéskor ezeknek az eltüntetésére. Az ismétlések remélhetőleg jobban belénk vésik az alap-mondanivalót.

E kötetben összegyűjtött írások nem szakfolyóiratokban jelentek meg, hanem mindegyik közérthető formában a mai emberek nyelvén elhangzott előadás, prédikáció volt. Nem a teológia nyelvén, hanem a köznapi ember nyelvén kívánnak szólni az engesztelésről. A kötetbe szerkesztéskor szükségessé vált még néhány fejezet megírása. Így egy bevezető összefoglalás (I. 2.), amely az engesztelést a spiritualitások között helyezi el, azt lelkesítőként definiálja, egy értelmezési, exegetikai fejezet (I.4.), amely sorra vesz néhány olyan első hallásra negatívan csengő fogalmat, amelyek az engeszteléssel kapcsolatban előfordulnak. Új fejezet a Katolikus Egyház Katekizmusáról szóló, és a liturgiában előforduló részek bemutatása is (I. 7. fejezet).

A megváltás művében és ennek megfelelően az engesztelés témakörében az isteni irgalmasságnak központi szerepe van. Az isteni irgalmasság és az engesztelés c. fejezet szól (II.A. 3.) erről. Mivel ez a kötet nem szisztematikus tárgyalja az engesztelés témáját, ezért úgy tűnhet, hogy nem kap elég hangsúlyt az isteni irgalmasság. Ezért itt a bevezetőben is szeretnénk annak a fontosságát aláhúzni. Az engesztelés célja éppen az, hogy az isteni irgalmasság minél több emberhez eljusson, hogy felismerve Isten irántunk, bűnös emberek iránti irgalmas szeretetét, minél többen odajáruljanak az irgalmasság kimeríthetetlen forrásához.

2. AZ ENGESZTELÉS LELKISÉGÉNEK AZ ALAPJAI

„Arról ismertük meg (Isten) szeretetét, hogy életét adta értünk. Így kell nekünk is életünket adni a testvéreinkért” (1 Jn 3,16). „A szeretet nem abban áll, hogy mi szerettük Istent, hanem abban, hogy Ő szeretett minket, és Fiát engesztelésül küldte bűneinkért” (1 Jn 4,10). Ezek a szavak az engesztelés spiritualitásának a szilárd alapját képezik, amely nem más, mint Krisztus követésének a megvalósítása, egy tökéletes részvétel Jézus Atya iránti és emberek iránti szeretetében.

Szükséges hozzá a Jézussal való élő találkozás, a vele való állandó szeretetkapcsolat. Mivel az engesztelés lényegét tekintve egyértelműen a szeretet lelkisége, ezért nélkülözhetetlen hozzá az élő találkozás Jézus Krisztus személyével (XVI. Benedek, Deus Caritas est 1. pont, 2. §) Szükséges hozzá, hogy megérintsen minket az Ő felmérhetetlen szeretete („úgy szeretett engem, hogy életét adta értem”). A szeretetnek ugyanaz a Lelke, amely Jézust arra ösztönözte, hogy önmagát engesztelő áldozatul adja minden emberért, jelen van tanítványai lelkében is, és ez a szeretet arra ösztönzi őket, hogy többé ne önmaguknak éljenek, hanem Krisztusnak. „Krisztus szeretete sürget minket... Ő mindenkiért meghalt, hogy akik élnek, ne maguknak éljenek, hanem annak, aki értük meghalt és feltámadt” (2 Kor 5,14-15). Ez a szeretet részesíti őket Jézus lelkek iránti szomjúságában is (Jn 19,28). Ott él bennük is a vágy, hogy megtegyenek mindent azért, hogy a többi ember is megtapasztalja a Jézussal való életközösség örömét. Mindehhez szorosan hozzátartozik annak a tudata is, hogy „nálam nélkül semmit sem tehetek” (Vö. Jn 15,5; 21,3-14).

Az engesztelés lelkiségében összefonódnak az irgalmasság testi-lelki cselekedetei. Fontos, hogy megéljük az irgalmasság cselekedeteinek a karitatív és szociális vonatkozásait, segítsünk a fizikai szükségét szenvedő embertársainkon. De a legnagyobb baj, ami az embert érheti, a legsúlyosabb szükség, amiben része lehet, nem a fizikai bajok és nélkülözés, hanem a lelki szükség, az Istennel való közösségtől való megfosztottság. Éppen ezért sokkal fontosabb ebbe az Istennel való közösségbe való elvezetés, visszavezetés, mint

bármely fizikai szükségéről való gondoskodás. Belső elhivatottság kérdése, hogy az irgalmasság testi-lelki cselekedetei közül ki hová teszi a hangsúlyt. Az engesztelő lelkület inkább az irgalmasság lelki cselekedeteire teszi, és a Jézussal, a Mennyei Atyával való egység megélésére. Ebbe akar bevonni másokat is.

Jézus engesztelése

Jézus egész élete engesztelő élet volt, amelyet jól összefoglalnak a főpapi imájában kimondott szavai, engesztelő odaszentelődése. Az Utolsó Vacsorán, főpapi imájában Jézus ezeket a szavakat mondja: „*Értük szentelem magam, hogy ők is szentek legyenek az igazságban*” (Jn 17,19). Ezek a szavak a keresztáldozatra vonatkoznak, amelyben Jézus önként odaadta életét az Atyának az emberek üdvösségére. János apostol más helyeken egyértelmű szavakkal kimondja, hogy *Jézus engesztelő áldozatul adta életét értünk* (Jn 3,16). Az Utolsó Vacsora termében Jézus az Atyának szenteli magát engesztelő áldozatul. Itt egy olyan imáról van szó, amit Jézus közvetlenül az Atyához intéz, és amelyben kifejezi arra vonatkozó akaratát, hogy engesztelő áldozatul adja magát azokért, akiket az Atya neki adott, végső soron mindenkiért (Vö, Jn 17,2). Jézus ezt az áldozatát elővételezte akkor, amikor az Eucharisziát alapította. De ezt az áldozatot élte állandóan, már előtte is, amelyet a kereszten véglegesen beteljesített. Az Ő egész élete engesztelő áldozat a mi bűneinkért.

A tanítványok engesztelése

Jézus tanítványai is felhívást kapnak arra, hogy éljék ezt az odaszentelt engesztelő életet, amit Jézus eléjük élt. „*A szeretet ebben mutatkozik meg: nem mi szeretjük Istent, hanem ő szeretett minket, és elküldte Fiát engesztelő áldozatul bűneinkért. Szeretteim, ha Isten így szeretett minket, nekünk is szeretnünk kell egymást... Ha szeretjük egymást, Isten bennünk él, és szeretete tökéletes lesz bennünk*” (1 Jn 4,10-12). Ez a Jézussal, Istennel egyesült élet engesztelő élet, ahogyan ezt a 3. misekánon szó szerint is kifejezi: „*engesztelő áldozatunk hozzon az egész világnak békét és üdvösséget*”. A misekánon már nemcsak Jézus engesztelő áldozatáról beszél, hanem a keresztyének vele való közös, együttes engesztelő áldozatáról.

*Az engesztelés a keresztség, a bérmálás
és az Eucharisztia szentségének a megélése*

Az engesztelő szeretet lelkisége a keresztség és a bérmálás szentségén nyugszik, ahhoz tartozik, amely képessé teszi a hívőt arra, hogy részt vegyen Jézus Krisztus áldozatában, amely nem más, mint Jézus engesztelő áldozatának a szentségi megjelenítése és bemutatása. Ebben a lelkiségben élni tehát azt jelenti, hogy a keresztség és a bérmálás kegyelmét minden következményével együtt kibontakoztatjuk, továbbá, hogy az Eucharisztia titkában részt veszünk, és azt éljük. A papszentelés és a szerzetesi fogadalom a keresztség és a bérmálás szentségére épül. Ehhez hasonló a Jézus Szentséges Szívének való odaszentelődés, vagy önmagunk felajánlása Szűz Mária Szeplőtelen Szívének, vagy a Szent Vérnek való odaszentelődés, vagy bármely más életfelajánlás. De nem pusztán az ünnepélyes aktus a fontos, hanem annak aprópénzre váltása, a felajánlás hétköznapiokban való megélése is.

*Az engesztelés nem kíván rendkívüli életszentséget, csak az Úr
szeretetparancsának a teljesítését*

Az 1 Jn 3,16-al indítottuk az engesztelés lelkiségének ezt a rövid összefoglalását: „Arról ismertük meg (Isten) szeretetét, hogy életét adta értünk. Így kell nekünk is életünket adni a testvéreinkért” (1 Jn 3,16). És az imént idézett helyen (1 Jn 4,10-12) János apostol nem tesz mást, mint hogy elénk állítja Jézus szavait az evangéliumból: „Ez az én parancsom: szeressétek egymást, ahogyan én szerettelek titeket. Senkinek sincs nagyobb szeretete annál, mint aki életét adja barátaiért” (Jn 15,12-13).

Hősi fokban gyakorolták az engesztelő életet a szentek. A Szentírásban első helyen a Szűzanya, aki mindenben egy volt Szent Fiával, és minket is a vele való egységre akar elvezetni. Ilyen engesztelő lelkület volt Mária Magdolnában, aki könnyeivel öntözte, hajával törölte az Úr lábait, és aki megken- te az Ő testét drága kenetekkel – magának Jézusnak az értelmezése szerint ezt temetésének az elővételezésére tette. Ő végig ott volt a Szűzanyával, János apostollal és a többi szent asszonnyal a keresztség alatt, erősítve Jézust szenvedésében együttérző szeretetével.

Ez az engesztelő lelkület figyelhető meg a keresztúton Veronika mozdulataiban, aki kendőt nyújt a szenvedő Jézusnak, hogy enyhítse fájdalmát; vagy Cirenei Simon kereszthordozásában, aki először kényszeredetten segít, de később együttérzőn viszi az Úr keresztjét. Ennek az engesztelő lelkületnek a kifejezője a Gecemáni-kerti angyal XI. Pius pápa szerint, aki a vigasztalás, az erősítés kelyhét nyújtja a vérrel verítékező Úrnak.

Az engesztelés a szentek életében

Ha pedig a kanonizált szenteket akarjuk felsorolni, akik ezt a lelkületet élték, akkor közöttük előkelő helyet foglalnak el a magyar szentek, kezdve Szent Istvánnal és boldog Gizellával, folytatva Árpád-házi Szent Margittal és testvéreivel Kingával és Jolánnal, Boldog Özsébbel és a szentéletű pálosokkal, az egy ideig Magyarországon is működő trinitárius szerzetesekkel. Az engesztelés nagy szentje Alacoque Szent Margit, akinek a látomásai nyomán egyházunk hivatalosan is bevezette Jézus Szíve ünnepét és engedélyezte a Jézus Szíve tiszteletet. Az engesztelés lelkületét élte minden stigmatizált szent Assisi Szent Ferencről kezdve Szent Pio atyáig és napjaink stigmatizáltjaiig bezárólag. A középkori német misztika szentjei is ezt az engesztelést élték. A Rómában letelepedett svéd Szent Brigitta imáit ma is nagyon sokan imádkozzák. Ide tartoznak az Eucharisztia különösen tisztelő szentek, akiknek hosszú sorát, életrajzát tartalmazza egy magyar fordításban is megjelent könyv: A legszentebb Oltáriszentség és a szentek, Marana Tha 2012.

Ha az ájtatossági formákat akarjuk felsorolni, amelyekben az engesztelésen van a fő hangsúly, ugyancsak hosszú sort kapunk. Ezt megtaláljuk az Engesztelés kultusztörténete című fejezetben.

Az irodalmi, a zenei és művészi ábrázolások felsorolására a Stabat Matertől a gyönyörű fájdalmas együttérzést kifejező spanyol barokk szobrokig nem is vállalkozunk.

Az engesztelésről XI. Pius pápa egy külön körlevelet adott ki. Ez a Jézus Szíve tiszteletéről szól. Legfőbb tanítói tekintélyével szentesítette az engesztelés spiritualitását. Az Egyház által elismert fatimai jelenések fő üzenete az engesztelés. A magyar püspökök egy külön körlevelet szántak ennek a témának a második világháború pokla után, amikor még folytak a

kitelepítések 1946-ban. Ebben a körlevélben kifejezett hivatkozás történik a fatimai üzenetekre. E két körlevél bemutatása alkotja e kiadvány gerincét.

Az egyházban mindig egymás mellett élt az aktív, a munkát előtérbe helyező és a szemlélődő, imát előtérbe helyező életmód. A szerzetesrendeket is e két nagy csoport valamelyikébe szokták besorolni. Az utóbbi időkben a szemlélődő-imádságos életmód háttérbe szorult. Az előző századok emberei jobban tudták, hogy nemcsak a munka számít, hanem az imádság is, a kettő egyensúlyban volt náluk. Ismerős mindenkinek a bencések jelmondata: Ora et labora: imádság és munka, imádkozzál és dolgozzál. Ezt jól tudták a keresztények nemcsak a keresztény középkorban, hanem még az újkor elején is. Kalazanci Szent József iskoláiban, a piarista iskolákban a 17. század elején például úgy zajlott a tanítás, hogy külön tanították és begyakoroltatták az imádságot is. Mialatt folyt az iskolában az egyéb tárgyak tanítása, egy-egy atya vezetésével a diákok egymást váltó csoportjai a templomban vagy a kápolnában kitett Oltáriszentség előtt imádkoztak. Ez volt az úgynevezett oratio continua, vagyis folyamatos imádság.

A mai ember inkább a munkára helyezi a hangsúlyt, az imádságot is külön munkának, feladatnak tekinti. Ha imádkozik is, imája nem formálja át igazán az életét. Viszont csak annak a munkának és annak az imádságnak van igazi értéke, amely a Jézussal való egységből fakad, és amely gyökerestől átformálja az ember életét. Krisztus akar imádkozni és tevékenykedni bennünk. Minden kereszténynek, nemcsak a papoknak, **Alter-Krisztusként, második Krisztusként kell folytatnia az emberek megváltásának és szentté tételének a művét.** Ez az engesztelés lényege: Krisztussal egyesülten felajánljuk életünket az Atyának a világ, minden ember üdvösségéért, vele együtt folytatjuk az Ő tanítói, megváltói, papi, gyógyító tevékenységét.

De úgy tűnik, kezd már megcsömörlni a mai ember a lélek nélküli aktivitástól. Egyre nagyobb hangsúly kerül ma sokak életében az imádságra, például a szentségimádásra. Megnőtt a szemlélődő, imádságos életet élő szerzetesrendekbe jelentkezők száma. Több ezer szentségimádási kápolna működik jelenleg szerte a világon, ahol folyamatos, 24 órás szentségimádás zajlik. Az első ilyen Magyarországon a váci Szent Anna piarista templom szentségimádási kápolnája, amely 2014 őszétől éjjel-nappal nyitva áll, ahová bárki bármikor, a

nap bármely szakában betérhet csendes szentségimádásra. Azóta három másik hely is van Magyarországon, ahol ilyen folyamatos imádság, szentségimádás zajlik, és több olyan templom is nyitva áll, ahová napközben bármikor be lehet térni szentségimádásra. *(Ez a fejezet Siegfried Lang ORC. atya 2017-es Magyarországon tartott lelkigyakorlatos előadásainak a felhasználásával íródott.)*

3. AZ ENGESZTELÉS KULTUSZTÖRTÉNETE

Elhangzott az Engesztelők Országos Találkozásán, Vácán, 2016 május 28-án

Mi az, hogy kultusztörténet? A cultusz a colo, colere latin igéből származik, amelynek a jelentése: művel, ápol. Ebből a szóból származik a kultúra szavunk is. Ebből következően ezt a címet is adhattuk volna ennek az előadásnak: az engesztelés kultúrája, az engesztelés kultúrájának a története. Konkrétan arról lesz szó, hogy mit jelentett az áldozat, áldozatbemutatás, engesztelő áldozat az emberiség életében, az Ószövetségben, az Újszövetségben, azaz Jézus életművében, és az általa alapított Egyház történelmében, hogy az engesztelésnek, illetve az azzal kapcsolatos rokonfogalmaknak milyen formái, megélési módjai voltak. Hogyan próbálta az emberiség megélni az engesztelést Krisztus előtt és Krisztus után?

Az előadás két főrésze tagolódik.

- I. Az engesztelés Krisztus előtt
 - 1. Áldozat
 - 2. Kiengesztelődés
- II. Az engesztelés Krisztus után
 - 3. Szentmise
 - 4. Egyéb ájtatossági formák

1. Áldozat

Mi az engesztelés lényege? János apostol ezt így fogalmazza: „Jézus Engesztelő áldozat a mi bűneinkért és az egész világ bűneiért” (1 Jn 2,1). Az engesztelés a mi részünkről a Jézus engesztelő áldozatához való kapcsolódás, aki feláldozta magát bűneinkért. A kötet későbbi részeiben ez majd konkrétan fog nyerni.